JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kekki, Miika; Ronkainen, Reetta; Seppälä, Tanja; Weide, Marjukka

Title: Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet kuvaa tavoitettaan osallisuutta epämääräisesti ja kapeasti

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Miika Kekki, Reetta Ronkainen, Tanja Seppälä, Marjukka Weide

Rights: CC BY 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Please cite the original version:

Kekki, M., Ronkainen, R., Seppälä, T., & Weide, M. (2023). Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet kuvaa tavoitettaan osallisuutta epämääräisesti ja kapeasti. Aikuiskasvatus, 43(1-2), 90-97. https://doi.org/10.33336/aik.126145

MIIKA KEKKI, REETTA RONKAINEN, TANJA SEPPÄLÄ & MARJUKKA WEIDE

Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet kuvaa tavoitettaan osallisuutta epämääräisesti ja kapeasti

Kotoutumiskoulutuksen uudessa perusteasiakirjassa korostuu osallisuuden käsite. Se jää kuitenkin määrittelemättä: osallisuuteen viitataan sekä kapearajaisesti työmarkkinaosallisuutena että epäsuorasti niin, että käsitteen varsinainen merkitys jää avoimeksi. Tutkimuskirjallisuudessa osallisuus edellyttää laaja-alaista sosiaalis-yhteiskunnallista kuulumista ja yhdenvertaisuutta.

TUOREIN VALTAKUNNALLINEN kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2022) tuli voimaan 1.8.2022 ja korvasi kymmenen vuotta voimassa olleen perusteasiakirjan (Opetushallitus 2012). Opetussuunnitelman perusteet on keskeinen koulutusta ohjaava, valittuja politiikkalinjauksia toimeenpaneva väline (Rajakaltio 2011, 40). Se heijastelee siten aikuis- ja kielikoulutuksen kehitystä (esim. Pöyhönen ym. 2009; Ronkainen & Suni 2019) ja kansallisia (Valtioneuvosto 2021) sekä kansainvälisiä integraatiopoliittisia suuntauksia, kuten uusliberalismiin liittyvät yksilön aktivointi ja vastuuttaminen sekä taloudellinen tuottavuus (Mitchell 2016; Kinnari 2020). Perusteet rakentaa samalla osallistujiin kohdistuvia yhteiskunnallisia odotuksia.

Näistä syistä kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteista on tärkeä keskustella. Osallistumme näkökulmatekstillämme keskusteluun kriittisellä luennalla osallisuuden käsitteen määrittymisestä tuoreissa perusteissa, sillä osallisuus on niissä nostettu kotoutumisen ytimeen ja siten koulutuksen tavoitteeksi (Opetushallitus 2022, 7). Käsitettä käytetään eri yhteyksissä eri merkityksissä, ja siksi se olisi tärkeää määritellä siihen viittaavissa asiakirjoissa.

Tutkimuskirjallisuudessa osallisuutta käsitellään sekä kokemuksena yhteisöihin ja yhteiskuntaan kuulumisesta että mahdollisuuksina toimia niissä (ks. esim. Raivio & Karjalainen 2013). Kokemuksena se syntyy yksilön resurssien ja tarpeiden risteyksessä, joten kokemus vaihtelee konteksteittain (Isola ym. 2017). Osallisuutta voi olla eri elämänalueilla, kuten työelämässä, koulutuksessa ja vapaa-ajalla. Työelämä- ja koulutusosallisuuden lisäksi osallisuus on muun muassa kulttuurista, sosiaalista, yhteiskunnallista ja poliittista (ks. integraation ulottuvuuksista Penninx & Garcés-Mascareñas 2016; Sahradyan 2022). Osallistavat palvelut, kuten kotoutumiskoulutus, tavoittelevat sitä, että niiden kohteena oleva ihminen kokisi osallisuutta (ks. ELY 2022). Osallisuuden, osallistamisen ja osallistumisen väliset suhteet ovat monimutkaiset ja vaativat kriittistäkin arviointia (Siisiäinen 2010; Meriluoto & Litmanen 2019).

Uusissa perusteissa osallisuuden käsitettä käytetään sitä sen tarkemmin määrittelemättä (ks. tosin

https://doi.org/10.33336/aik.126145

Perusteissa yhdeksi koulutuksen arvoksi mainitaan kahdensuuntainen integraatio. Siinä kotoutuminen määritellään muuttajan ja maassa asuvien yhteiseksi vastuuksi.

osallisuutta vahvistavista tekijöistä Opetushallitus 2022, 12). Millaiseksi koulutukseen osallistujan osallisuus siis tekstin asiayhteyksissä piirtyy ja millaisia jännitteitä siihen opetussuunnitelman perusteissa liittyy? Koska osallisuus määrittyy epäsuorasti, sen varsinainen sisältö jää joskus täysin avoimeksi, kuten kuvauksessa "[k]oulutuksella luodaan myös laajemmin edellytyksiä opiskelijoiden hyvinvoinnille ja yhdenvertaiselle asemalle yhteiskunnassa, vahvistetaan heidän osallisuuttaan sekä tuetaan vastuunottoa oman kotoutumisensa edistämisestä" (Opetushallitus 2022, 7). Osallisuus liitetään välillä konkreettisiin toimiin, välillä siitä puhutaan kotoutujan myönteisenä tunteena, joka kiinnittää häntä Suomeen (mt., 22, 31 vs. 14, 12, 44). Kokonaisuudessaan osallisuus kuvataan perusteissa erityisesti työmarkkinoille suuntaamisena, eli kapeammin kuin tutkimuskirjallisuudessa.

KOTOUTUMISKOULUTUS SUOMEEN AIKUISENA MUUTTANEILLE

Kotoutumiskoulutusta järjestetään omaehtoisena koulutuksena ja työvoimakoulutuksena oppivelvollisuusiän ylittäneille Suomeen muuttaneille (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010). Sen pääasiallinen kohderyhmä ovat vastikään oleskeluluvan saaneet työttömät työnhakijat, joiden koulutus-, työkokemus- ja kulttuuritaustat vaihtelevat. Noin vuoden kestävässä koulutuksessa tavoitellaan "toimivaa peruskielitaitoa" sekä yhteiskunnassa toimimista ja työllistymistä koskevia valmiuksia, jotka tukevat jatkosuunnitelmia ja osallisuutta (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010; Opetushallitus 2022). Sisällöt muodostuvat viestintä- ja kieliopinnoista, yhteiskunta- ja työelämätiedon opinnoista, työelämäjaksoista sekä ohjauksesta. Kotoutumiskoulutus tavoittaa vuosittain noin 14 000 aikuisopiskelijaa (Kotoutumisen osaamiskeskus 2022), joka vastaa noin puolta Suomeen vuosittain muuttavien aikuisten määrästä (Tilastokeskus 2022).[1]

Kotoutumiskoulutus sijoittuu kotouttamis-, kielikoulutus- ja työvoimapolitiikkojen risteykseen. Työvoimakoulutuksena kotoutumiskoulutus ei muodollisesti ole osa suomalaista koulutusjärjestelmää, mutta sitä ohjaava opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2022) vastaa rakenteeltaan ja laatimisprosessiltaan koulutusjärjestelmän opetussuunnitelmia. Kotoutumiskoulutuksen arvopohja on samoin pääasiassa yhdenmukainen varsinaisen koulutusjärjestelmän koulutusten kanssa. Sen erityisistä arvoista keskeisin on kahdensuuntainen integraatio (Council of the European Union 2004; Valtioneuvosto 2021, 120), jossa kotoutuminen määritellään sekä muuttajan että maassa asuvien yhteiseksi vastuuksi. Tämä periaate realisoituu perustetekstissä etenkin osallisuuden käsitteessä, jota määritellään arvopohjassa (Opetushallitus 2022, 12) lisääntyvinä mahdollisuuksina osallistua yhteiskunnan eri osa-alueille.

OSALLISUUDEN MÄÄRITTYMINEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEISSA

Opetussuunnitelman perusteissa koulutukseen osallistujat esitetään henkilöinä, jotka tulee osallistaa Suomeen: opiskelijan yhdeksi tavoitteeksi asetetaan yhdenvertainen osallistuminen ja osallisuus yhteiskunnassa (Opetushallitus 2022, 11, 38). Teksti kuvaa tavoiteltavaa osallistumista aktiiviseksi (mt., 52–53). Osallisuus ei siis määrity ainoastaan kuulumisen tunteeksi, jota voi kokea passiivisestikin. Kuvaus heijastelee aikaisemmasta tutkimuksesta tuttua ideaalia joustavasta, sopeutuvasta ja ongelmanratkaisukykyisestä kotoutujasta (Hooley ym. 2019; Kekki & Linde 2022).

Mihin muuttaneiden sitten halutaan osallistuvan, eli millaista aktiivisuutta tuetaan? Osallistuminen ja osallisuus määrittyvät perusteasiakirjassa kapeasti ainakin kolmella tavalla: 1) Kuvattu osallistuminen ei

Opetussuunnitelman perusteissa on niukasti osioita, joissa osallistuminen ja muutoksen tuottaminen kohtaavat.

käsittele yhteiskuntaan vaikuttamista tai kriittisyyttä sitä kohtaan. 2) Jo hankittua osaamista tunnistetaan vain silloin, kun se suuntaa työmarkkinoille, 3) ja vaikka perusteet korostavat yksilöllisen kehityksen ihannetta, teksti asettuu pääasiallisesti osaksi maahanmuuttajuutta (ks. Kurki 2018) tuottavaa, työmarkkinoiden tarpeisiin mukautuvaa kotouttamisjärjestelmää.

Opiskelijan osallistumista tuetaan kapeasti, eikä vaikuttamista kuvata

Osallistamisella voidaan tukea ihmisten vaikuttamismahdollisuuksia. Opetussuunnitelman perusteissa on kuitenkin vähän osioita, joissa osallistuminen ja muutoksen tuottaminen kohtaisivat. Kieli- ja viestintäosaamisen keskeiset sisällöt -luettelossa mainitaan yhteiskunnallinen osallisuus ja vaikuttaminen niitä kuitenkaan selittämättä (Opetushallitus 2022, 32).

Työelämätieto-osion tavoite on, että opiskelija tuntee ”työntekijän ja työnantajan oikeudet ja velvollisuudet”, mutta muutoin kriittisyyteen työelämän suhteen ei juuri kannusteta (Opetushallitus 2022, 42–43, tosin ks. syrjinnän tunnistamisesta mt., 39). Yhteiskunnan tuntemuksessa opiskelijalle asetetaan tavoitteeksi, että hän ”tuntee ja osaa käyttää poliittisia ja muita yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia” (mt., 39), mutta osaaminen liitetään ensisijaisesti ymmärrykseen suomalaisesta yhteiskunnasta, sen hyväksymiseen ja ylläpitämiseen (mt., 38) kehittämisen tai muuttamisen mahdollisuuksien jäädessä taka-alalle. Koulutuksen arvopohjan kuvauksessa yhteiskunnallinen osallistuminen jäsentyykin ”mielen hyvinvoinnin”, ”sosiaalisen kotoutumisen” ja ”Suomeen kiinnittymisen” (mt., 11–12) tavoitteiden alle.

Keskenään kilpailevat käsitykset hyvästä yhteiskunnasta ja demokraattiset oikeudet väylänä edistää niitä jäävät huomiotta: esimerkiksi puolueita, yhteiskunnallisia valtasuhteita tai suomalaista yhteiskuntaa jakavia mielipide-eroja ei perustetekstissä käsitellä. Tekstiä leimaavat siis konsensuaalinen lähestymistapa demokratiaan ja yhteiskunnallisen osallistumisen välineellistäminen yksilön hyvän elämän tukijaksi. Vuoropuhelun määrittäminen turvallisuuden edistämisen välineeksi (Opetushallitus 2022, 38) liittää tekstin myös radikalisoitumisen vastaisiin pyrkimyksiin (ks. esim. Regeringens skrivelse 2014).

Syrjinnän teeman kohdalla vaikuttamiseen viitataan yksityiskohtaisemmin kuin muissa asiayhteyksissä: koulutuksessa suositetaan annettavan valmiuksia tunnistaa rakenteellisia ja arkipäivän syrjinnän ja rasismin muotoja sekä pohdittavan keinoja vaikuttaa niihin (Opetushallitus 2022, 12, 39). Vaatimus omien käsitysten kriittisestä tarkastelusta, esimerkiksi jatkosuunnitelmien osalta, kohdistetaan kuitenkin enemmän opiskelijaan kuin opetuksen järjestäjiin (mt., 48). Arvopohjan kahdensuuntaisen kotoutumisen ideaali siten osittain hukkuu perustetekstissä, lukuun ottamatta mainintaa yhteistyöstä koulutuksen toteuttamisessa (mt., 22–23). Kahdensuuntaisuuteen liittyvä verkostoituminen, esimerkiksi järjestöjen ja työnantajien kanssa, mainitaan muutaman kerran, mutta opetussuunnitelman perusteissa sitä pidetään useimmiten opiskelijan vastuulla olevana asiana ja sen nähdään tuottavan konkreettista hyötyä, kuten työllistymismahdollisuuksien paranemista (esim. Opetushallitus 2022, 38, 42–44; vrt. laajaa sosiaalista verkostoitumista painottava kotoutumiskoulutus Kokkonen ym. 2019). Kahdensuuntaisuuteen liittyen työssäoppimisen yhteydessä todetaan, että työssäoppimisjaksot voivat myös lisätä työnantajien valmiutta ottaa vastaan Suomeen muuttaneita. (Opetushallitus 2022, 44).

Ulkomaan kansalaisen on kansalaistamisen avulla mahdollista saavuttaa liki yhdenvertainen juridinen asema Suomen kansalaisen kanssa. Kansalaisuudella on väliä osallistumiselle: jotkin vaalioikeudet koskevat vain Suomen kansalaisia (Vaalilaki 714/1998). Onkin ristiriitaista, että vaikka yhdenvertaisuuden tavoite toistuu perustetekstissä, Suomen kansalaisuutta yhtenä

kotoutumisen mahdollisena tavoitteena ei mainita. Kotoutumiskoulutuksen yleinen tavoitekielitaso on sama, joka kansalaistettavan yleensä tulee pystyä osoittamaan. Siten kotoutumiskoulutusta voisi pitää myös kansalaistamiseen valmistavana koulutuksena, vaikkei se olekaan kaikkien opiskelijoiden tavoite.

Tuoreessa perustetekstissä kansalaisuus on jäänyt taka-alalle. Siinä missä vuoden 2012 perustetekstissä puhutaan ”kansalaisesta”, uusissa perusteissa puhutaan ”yhteiskunnan jäsenestä” (Opetushallitus 2012, 36, 38; Opetushallitus 2022, 37–38, 40). Kansalaisuuslakiakaan ei enää mainita kotoutumisen kannalta keskeisen säädöspohjan esittelyssä (Opetushallitus 2012, 36; Opetushallitus 2022, 38–39). Yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden tavoite (Opetushallitus 2022, 7) määrittyykin siten, ettei tavoiteltu osallisuus ulotu tasavertaisiin poliittisiin oikeuksiin.

Olemassa olevan osaamisen tunnistaminen suuntautuu vain tietynlaiseen osaamiseen

Osallisuuteen vaikuttaa se, miten Suomeen muuttanut pystyy hyödyntämään osaamistaan uudessa asuinmaassaan. Nopean työllistymisen kannalta on olennaista, että Suomeen muuttanut voisi hyödyntää mahdollisimman paljon osaamistaan. Ideaalitilanteessa opiskelijan kielitaitoa, koulutusta ja työtä koskeva osaaminen tunnistetaan kotoutumiskoulutuksen aikana (Opetushallitus 2022, 51–52). Osaamiseksi onkin perusteiden mukaan keskeistä tunnistaa koulutusinstituutioissa hankittu ja työkokemukseen liittyvä osaaminen (Opetushallitus 2022, 51). Siten koulutus periaatteessa tunnistaa opiskelijoiden osaamisen, mikä näkyy myös siinä, että koulutukset on ryhmitelty eri nopeudella eteneviin polkuihin, ja kullekin opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelu- ja jatkosuunnitelma.

Uusiin opetussuunnitelman perusteisiin tuodun kielitietoisuuden vaatimuksen voi nähdä lisäksi osaksi opiskelijan osaamisen tunnistamista. Kielitietoisuus tarkoittaa, että koulutuksen järjestäjän on työskenneltävä sen eteen, että opiskelijan kielivaranto tunnistetaan ja sitä voidaan hyödyntää opetuksessa, oppimisessa ja ohjauksessa (Opetushallitus 2022, 20–21). Linjaus on vastakkainen Suomen kielipoliittisen toimintaohjelman (Hakulinen ym. 2009) suomea suomeksi -pedagogiikan kanssa, siinä että opetuksessa ja ohjauksessa huomioidaan opiskelijoiden kaikki kielellinen osaaminen. Siksi sen voi tulkita yhdeksi keinoksi kohdata opiskelija toimijana, jolla lähtökohtaisesti on arvokasta kielellistä osaamista.

Työ nähdään olennaisena hyvinvoinnille ja osallisuudelle (Opetushallitus 2022, 12). Tekstissä näkyy edellä mainituista seikoista huolimatta omalle alalle pyrkimisen eli osaamisen tunnistamisen ja nopean työllistymisen vaatimuksen välinen ristiriita. Perusteiden mukaan urasuunnitelmien tulee olla mielekkäitä mutta myös ”realistisia” (mt., 50). Opiskelijan tulee suhtautua ”ennakkoluulottomasti” eri ammattivaihtoehtoihin, ja uraohjauksessa ohjaajan tulee olla selvillä alueensa työmarkkinatilanteesta (mt., 49–50). Kotoutumiskoulutuksen tehtävästä puhuttaessa mainitaan, että ”[k]otoutumiskoulutus pyrkii osaltaan turvaamaan osaavan työvoiman saatavuutta sekä yritystoiminnan syntymistä” (mt., 11). Kotoutumiskoulutus on siten lupaus työllistymisestä ja tietyille ammattialoille ohjaamisen mekanismi (ks. aikuiskoulutuksen hallintavallasta Silvennoinen 2011). Työllistymistavoitteet asettavat erityisen paljon paineita ohjaukselle, jota määrittelemään koulutuksen järjestäjän tuleekin laatia aiempaa yksityiskohtaisempi ohjaussuunnitelma (Opetushallitus 2022, 15–16).

Lopulta osaaminen määrittyy pääsääntöisesti koulutusinstituutioiden asettamissa rajoissa ja suhteessa Suomessa tarvittavaan osaamiseen. Opiskelijoiden muu, esimerkiksi kotimaassa hankittu, mutta Suomessa tarpeettomana näyttäytyvä osaaminen (ks. esim. Masoud ym. 2020) tai juuri maahanmuuton kautta ja aikana kertynyt osaaminen ei tule välttämättä tunnistetuksi (Yosso 2005). Myöskään opiskelijan mahdollisten poliittis-yhteiskunnallisten resurssien (ks. Bauböck 2003) tunnistetuksi ja tunnustetuksi tulemista ei käsitellä perusteissa. Vaikka opetussuunnitelman perusteissa tunnistetaan joiltain osin yksilöllistä osaamista, hyvinkin erilaisista taustoista tulevia opiskelijoita käsitellään henkilöinä, jotka täytyy kouluttaa uudelleen ja sosiaalistaa uuteen asuinmaahansa. Opettajalla on toki vapautta suunnata opetusta ryhmän mukaan (Opetushallitus 2022, 19), mutta opetussuunnitelman perusteiden sisällöt ovat samat kaikille tulijan koulutustaustaan tai kotimaahan katsomatta.

Kaikki yksilölliset ratkaisut johtavat työmarkkinoille

Koulutuspolitiikassa on tunnistettu vaikeus kuvata samanaikaisesti yhtäläisiä mahdollisuuksia ja yksilöllisiä tarpeita (esim. Rajakaltio 2011). Kotoutumiskoulutuksessa tämä jännite korostuu, koska sen osallistujajoukko on moninainen, ja koulutus joutuu vastaamaan siihen kohdistuneeseen kritiikkiin tehottomuudesta. Samaan aikaan koulutuspolitiikassa painottuu uusliberalistinen yksilön vastuuttaminen omasta elämästään ja osaamisensa mukauttamisesta yhteiskunnan tarpeisiin (esim. Silvennoinen 2011; Masoud ym. 2020).

Kotoutumiskoulutuksessa yksilöllistämisen työkaluja ovat ohjaus, opetuksen eriyttäminen, työelämäjakson suorittaminen osallistujan itsensä valitsemassa paikassa ja mahdollisuus osallistua koulutukseen joustavasti, esimerkiksi vain osaan sen kestosta. Ohjauksen roolia ja merkitystä onkin uusissa opetussuunnitelman perusteissa kasvatettu aiempiin perusteisiin (Opetushallitus 2012) verrattuna. Ohjauksessa jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opinto- ja jatkosuunnitelma sekä annetaan uraohjausta, ja näitä toteutetaan sekä yksilö- että ryhmäohjauksena (Opetushallitus 2022, 12, 47–49). Opintosuunnitelmassa tulee huomioida opiskelijan aiempi osaaminen ja määrittää henkilökohtaiset oppimistavoitteet, kuten tavoiteltava kielitaitotaso (mt., 17, 49–50).

Työkalujen moninaisuudesta huolimatta perusteteksti kuvaa opiskelijoita pitkälti yhtenäisenä, työmarkkinoille johdatettavana ryhmänä: työllistymistavoitetta laajempia yksilöllistämisen mahdollisuuksia ei juuri avata. Esimerkiksi yhteiskuntatiedon opiskelua ei perustetekstin valossa voi yksilöllistää, ja kielitaitotavoite on lakiin sidottu (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010). Työllisyystavoite koskee jokaista elämäntilanteesta riippumatta: ”[k]aikkien opiskelijoiden koulutukseen sisältyy kuitenkin työnhaun ohjausta” (Opetushallitus 2022, 19). Pääsääntöisesti kaikki osallistuvat myös työssäoppimisjaksoille (mt., 43–45), vaikka opiskelijoiden itsensä mukaan ne eivät aina tue toimijuutta ainakaan kielenoppimisessa (Seppälä 2022).

Perusteissa mainitaan arkielämän teemat ja vapaa-aikakin, mutta esimerkiksi kielenopetuksen sisällöissä ”tarkoituksena on, että opiskelija saa tarvitsemiaan kielellisiä valmiuksia opiskelua ja työelämää varten” (Opetushallitus 2022, 31–32). Kotoutumiskoulutuksen pääasialliseksi tavoitteeksi piirtyykin siirtymä työelämään mahdollisen jatkokoulutuksen kautta. Opetussuunnitelman perusteiden valossa kotoutumiskoulutusta on kehitetty yhä enemmän työelämäpainotteiseksi koulutukseksi yleissivistävien tavoitteiden kustannuksella (ks. Montonen & Lappalainen 2017; Ronkainen & Suni 2019).

OSALLISTUJAN OSA OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEIDEN KUVAAMANA

Vuoden 2022 kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden osallisuuskäsityksessä on kolme ongelmakohtaa. Ne koskevat aktiivisuuden kapeaa suuntaamista, osaamisen tunnistamista ja työntekijyyteen ohjaamista. Osallisuus määrittyy työelämästä käsin: opiskelijaa pyritään osallistamaan kieli- ja sisältöopinnoilla sekä työssäoppimisjaksoilla ennen kaikkea työelämään, mahdollisen jatkokoulutuksen kautta. Muut kotoutumisen osa-alueet, kuten työhön liittymätön sosiaalinen osallisuus, poliittinen, kulttuurinen ja kansalaisuuteen liittyvä osallisuus (esim. Penninx & Garcés-Mascareñas 2016; Sahradyan 2022) saavat vähemmän huomiota, joten kotoutumisen tukeminen on kapea-alaisempaa kuin se voisi olla. Olennainen osa kotoutumista, osallisuutta ja kuulumista on merkityksellisten ihmissuhteiden luominen (ks. Kokkonen ym. 2019; Intke-Hernandez 2020). Tarvitaan yhä kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa, jota puoltaa kotoutumisen ja osallisuuden monitahoisuus ja se, ettei ”[t]yöllistyminen [--] itsessään ole riittävä tekijä synnyttämään kokemusta yhteiskunnan täysipainoisesta jäsenyydestä” (Valaste & Wass 2020, 202).

Koska osallistujajoukko on heterogeeninen, opetussuunnitelman perusteissa korostetaan työelämälähtöisyyden lisäksi joustavuutta (Ruuskanen & Väänänen 2022) eli yksilöllisiä ja alueellisia ratkaisuja. Aiempiin perusteisiin verrattuna nykyinen teksti painottaa yksilöllisiä jatkosuunnitelmia sekä kokonaisvaltaista

ohjausta, jonka keskiössä ovat opiskelijoiden toimijuuden, itsenäisyyden ja hyvinvoinnin tukeminen (ks. Hooley ym. 2018) sekä aiempaa tarkemmat yksilölliset jatkosuunnitelmat. Aktivointivaatimuksella koulutus kuitenkin vastuuttaa ensisijaisesti yksilöä itseään yhteiskuntaan ja työmarkkinoille hyödylliseksi mukautumisesta (ks. Masoud ym. 2020).

Yksilöllisen opetuksen ja ohjauksen ihanteesta huolimatta kotoutumiskoulutuksen osallistujia kohdellaan myös yhtenäisenä joukkona, jota määrittävät heidän maahanmuuttajataustansa ja monenlaisen tuen tarpeensa. Vaikka koulutus on joustavaa, paineet löytää kullekin opiskelijalle jatkopolku kotoutumiskoulutuksen aikana voivat sivuuttaa opiskelijoiden omat tulevaisuuden suunnitelmat, mikäli ne eivät vastaa työmarkkinoiden tarpeita tai hidastavat nopeaa kouluttautumista tai työllistymistä. Kotoutujan osaamista voi myös jäädä tunnistamatta, ellei se liity suoraan aiemmassa asuinmaassa hankittuun tutkintoon tai työkokemukseen. Jos kotoutuminen ja osallisuus määrittyvät pääasiassa työllistymiseksi tietyille aloille, typistyy osallistuja työvoimaresurssiksi riippumatta osaamispotentiaalistaan (ks. Dahlstedt & Vesterberg 2017; Lønsmann 2020).

Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteisiin heijastuvat niin kansainväliset kuin kansalliset koulutus- ja integraatiopolitiikkojen kehityskulut sekä kritiikki koulutuksen tehottomuudesta. Kotoutumiskoulutuksella on erityinen tehtävä suomalaisen aikuiskoulutuskentän ja työvoimapolitiikan risteyksessä, ja tähän asemaan liittyvät jännitteet ovat koskettaneet aiempiakin ohjausasiakirjoja. Kotoutumiskoulutuksen kehittämisessä on keskusteltu vähintään vuodesta 2011 työelämälähtöisyyden lisäämisestä (ks. mm. Pöyhönen ym. 2009; Karinen 2013). Nyt työelämälähtöisyys lävistääkin opetussuunnitelman perustetekstin. Kotoutumiskoulutus on isolle osalle vasta Suomeen muuttaneista työttömistä aikuisista merkittävä palvelu, jonka olisi kuitenkin mahdollista tarjota välineitä nykyistä kokonaisvaltaisempaan, yksilön omien tavoitteiden mukaiseen osallisuuteen.

Suomeen muuttaneen osallistaminen ja aktiivisuus eivät takaa osallisuutta, ellei kahdensuuntainen kotoutuminen (ks. Klarenbeek 2021) toteudu. Inklusiivisena toteutuessaan kotoutuminen kehittyykin muualta muuttaneen ihmisen osallisuuden ja ympäröivän yhteisön hyväksynnän ja vastaantulon yhteisvaikutuksesta pidempiaikaisena prosessina (ks. inklusiivisesta integraatiosta Sahradyan 2022). Tutkimuskirjallisuuden valossa osallisuus ja kotoutuminen eivät tule todeksi yksinkertaisesti hankkimalla kielitaitoa, työpaikkaa tai molempia, vaan ne edellyttävät myös sosiaalis-yhteiskunnallista kuulumista ja yhdenvertaisuutta. Niiden olennaiset muodot määrittyvät kunkin ihmisen oman ainutlaatuisen ja usein monimutkaisen elämän kontekstissa.

MIIKA KEKKI
YTM, väitöskirjatutkija
yhteiskuntatieteiden laitos
Itä-Suomen yliopisto
https://orcid.org/0000-0003-2009-8159

REETTA RONKAINEN
FM, väitöskirjatutkija
kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
https://orcid.org/0000-0002-0311-3313

TANJA SEPPÄLÄ
FM, väitöskirjatutkija
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
Jyväskylän yliopisto
https://orcid.org/0000-0002-8250-4274

MARJUKKA WEIDE
VM, väitöskirjatutkija
yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
apurahatutkija
Svenska social- och kommunalhögskolan
Helsingin yliopisto
https://orcid.org/0000-0002-9247-710X

Bauböck, R. (2003). Towards a political theory of migrant transnationalism. *International Migration Review*, 37(3), 700–723. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb001

Council of the European Union (2004). *Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union.*

Dahlstedt, M. & Vesterberg, V. (2017). Citizens in the Making: The Inclusion of Racialized Subjects in Labour Market Projects in Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 40(2), 228–246. https://doi.org/10.1111/1467-9477.12084

ELY (2022). *Kohtaavuutta käytäntöön - osallisuutta rakenteisiin. Osallisena kotoutumista tukevien palveluiden järjestämisessä -hankkeen loppuraportti.* Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Hakulinen, A., Kalliokoski, J., Kankaanpää, S., Kanner, A., Koskenniemi, K., Laitinen, L., Maamies, S. & Nuolijärvi, P. (2009). *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Hooley, T., Sultana, R. G. & Thomsen, R. (2018). The neoliberal challenge to career guidance – Mobilising research, policy and practice around social justice. Teoksessa T. Hooley, R. Sultana, & R. Thomsen (toim.) *Career guidance for social justice. Contesting neoliberalism.* Abingdon: Routledge, 1–27.

Hooley, T., Sultana, R. G. & Thomsen, R. (2019). Representing problems, imagining solutions. Emancipatory career guidance for the multitude. Teoksessa T. Hooley, R. Sultana, & R. Thomsen (toim.) *Career Guidance for Emancipation. Reclaiming Justice for the Multitude*. Abingdon: Routledge, 1–14.

Intke-Hernandez, M. (2020). *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat: etnografinen tutkimus kieliyhteisöön sosiaalistumisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Isola A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karinen, R. (Ramboll Management Consulting Oy) (2013). Osallisena Suomessa -hankkeen arviointiraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 29/2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kekki, M. & Linde, J. (2022). Career counsellors' professional agency when working with migrants. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*. https://doi.org/10.1007/s10775-022-09566-8

Kinnari, H. (2020). Elinikäisestä kasvajasta kykypääomakoneeksi. Elinikäinen oppiminen yrittäjämäisen talouden aikakaudella. *Aikuiskasvatus*, 40(4), 305–319. https://doi.org/10.33336/aik.100535

Klarenbeek, L. M. (2021). Reconceptualising 'integration as a two-way process'. *Migration Studies*, 9(3), 902–921.

Kokkonen, L., Pöyhönen, S., Reiman, N. & Lehtonen, T. (2019). Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta.* Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 92–102.

Kotoutumisen osaamiskeskus (2022). Sähköpostiviesti osoitteesta Antti.Kaihovaara@gov.fi (Antti Kaihovaara, TEM) osoitteeseen marjukka.weide@helsinki.fi (Marjukka Weide) otsikolla "VS: Kotoutumiskoulutuksen osallistujamäärät". 6.10.2022.

Kurki, T. (2018). *Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through Integration policies and practices in education.* Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386 (19.1.2023).

Lønsmann, D. (2020). Language, employability and positioning in a Danish integration programme. *International Journal of the Sociology of Language*, 264, 49–50. https://doi.org/10.1515/ijsl-2020-2093

Masoud, A., Kurki, T. & Brunila, K. (2020). 'Learn skills and get employed.' Constituting the Employable Refugee Subjectivity through Integration Policies and Training Practices. Teoksessa K. Brunila & L. Lundahl (toim.) *Youth on the Move: Tendencies and Tensions in Youth Policies and Practices.* Helsinki: Helsinki University Press, 101–123.

Meriluoto, T. & Litmanen, T. (toim.). (2019). *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?* Tampere: Vastapaino.

Mitchell, K. (2016). Neoliberalism and Citizenship. Teoksessa S. Springer, K. Birch & J. MacLeavy (toim.) *The Handbook of Neoliberalism.* New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 118–129.

Montonen, T. & Lappalainen, S. (2017). Pieniä kertomuksia kotoutumiskoulutuksessa työskentelevien kouluttajien työn monipaikkaistumisesta. *Aikuiskasvatus*, 37(3), 176–189. https://doi.org/10.33336/aik.88428.

Opetushallitus (2012). *Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012.* Määräykset ja ohjeet 2012:1. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus (2022). *Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2022.* Määräykset ja ohjeet 2022:1a. Helsinki: Opetushallitus.

Penninx, R. & Garcés-Mascareñas, B. (2016). The concept of integration as an analytical tool and as a policy concept. Teoksessa B. Garcés-Mascareñas & R. Penninx (toim.) *Integration Processes and Policies in Europe.* Cham: Springer, 11–29.

Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Kyllönen, T., Vehviläinen, E.-M. & Rynkänen, T. (2009). *Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö.* Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3590-0

Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa T. Era (toim.) *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 12–34.

Rajakaltio, H. (2011). *Moninaisuus yhtenäisyydessä. Peruskoulu muutosten ristipaineissa.* Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Regeringens skrivelse 2014. Skr. 2014/15:144. *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism.* Stockholm: Kulturdepartementet.

Ronkainen, R. & Suni, M. (2019). Kotoutumiskoulutus kielikoulutuksena: kehityslinjat ja työelämäpainotus. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta.* Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 79–91.

Ruuskanen, L. & Väänänen A-M. (2022). *Kotoutumiskoulutuksen laadukkaan toteutuksen elementtejä.* Raportteja 78. Uudenmaan, Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset.

Sahradyan, S. (2022). *Personal and Institutional Trajectories of Language, Employment and Integration. An Ethnography with Migrant NGO Practitioners.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Seppälä, T. (2022). Suomenoppijoiden toimijuus kotoutumiskoulutuksen yksilöllisissä ratkaisuissa. Teoksessa T. Seppälä, S. Lesonen, P. Iikkanen & S. D'hondt (toim.) *Kieli, muutos ja yhteiskunta – Language, Change and Society*. AFinLAn vuosikirja 2022. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 79. Jyväskylä, 261–287.

Siisiäinen, M. (2010). Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta*, 1(1), 8–40.

Silvennoinen, H. (2011). Aikuiskoulutus ja hallintavalta. Teoksessa A. Eteläpelto, T. Heiskanen & K. Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja.* Helsinki: Kansanvalistusseura, 55–276.

Tilastokeskus (2022). Statfin-taulukko 11a7. Maahan- ja maastamuutto iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan alueittain. https://www.stat.fi (19.1.2023).

Vaalilaki 714/1998. https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980714

Valaste, K. & Wass, H. (2020). Poliittinen osallistuminen osana kokonaisvaltaista kotoutumista. Teoksessa V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta.* Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 193–205.

Valtioneuvosto (2021). *Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista.*

Yosso, T. J. (2005). Whose culture has capital? A critical race theory discussion of community cultural wealth. *Race, Ethnicity and Education*, 8(1), 69–91. https://doi.org/10.1080/1361332052000341006

[1] Vuosien 2017–2021maahanmuuton keskiarvo on 32 985 muuttoa Suomeen (Tilastokeskus 2022).